

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ Դ. — ՇՐՋԱՆ Ժ.

ՏԱՐԻ Թ. — ԱՊՐԻԼ 30.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՏԱՐԱԲՆԵԱ ՀՆԵԿԱԶՈՒՅՑ ՄԻՋ ԵՂԸԾ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ
ԱՆՋՐՊԵՏԸ.

Ապացուցուած անհերքելի ճշմարտութիւն մի գարձած է այն՝ որ ցրուեալ ազգաց եւ նոցա տարաբնակ անգամոց իրարու հետ ունենալիք անբաժան միութեան շաղկապը կհամարուի նախ՝ կրօնի նոյնութիւնն եւ ապա լեզուի միօրինակութիւնը, որով առանձին կրօն եւ լեզու ունեցող մարդկութեան այլ եւ այլ ցեղերը սովորութիւն եղած է պատմական օրինօք առանձին ազգեր համարիլ, ինչպէս էին ի հնումն Հայք, Պարսիկք, Ասորեստանեայք, Եբրայեցիք, Եգիպտացիք, Հնդկիկք եւ այլ շատ ազգեր, յորոց ոմանք իւրեանց պատմական գոյութիւնը ունին, ոմանք կէս մի

զայն ցարդ եւս պահած են, իսկ այլք անդառնալի կերպով կորուսին:

Նատ երկար կլինէր եւ մեր սահմանէն դուրս մանրամասնաբար քննութիւնը այն քաղաքական հանգամանաց՝ որոնք այլ եւ այլ ազգաց զարգացումը ապահովացնելով բարգաւաճութեան նորանոր շրջաններ առաջնորդեցին կամ նոցա ջնջուելուն եւ անհետանալուն պատճառ եղան, մանաւանդ որ այս խնդիրը պատմական եւ մասնագիտական է. բայց բնդհանուր տեսութեամբ առնլով եւ առանձինն Հայ ազգի վրայ խօսելով՝ իբրեւ քաղաքական կենաց ամենայն լաւ ու վատ շրջաններէն անցած, ընդ հոս եւ ընդ հոս անցած տոկուն հին ազգի մը վերայ՝ մեր առաջադրեալ կէտին վերայ կկանգնիմք եւ կխտտահանամք համաօտիւ ի քննին առնուլ այն սոսկալի անջրպետը, որ քաղաքականութենէ դուրկ Հայ ազգի առջեւ վնհ մեծ եւ անհնարին Կարգարոս բանալու վերայ է ազգային միութիւնը պահպանելուն նը-

կատմամբ, եթէ փոքր ինչ եւս անտարբերութեան ազգալինաս զգացմունքներովը օրօրուիմք:

Հայ ազգը իբրեւ արժանաժառանգ սերունդ երկրորդ նախաճօր մարդկային ազգի առ տիեզերական ջրհեղեղաւ Նոյ նահապետի, որոյ եւ Նոյեմզարա կնոջ սուրբ օսկերտութիւնը երբեմն ամփոփեց իւր ցանկալի Հայրենեաց՝ ընդհանուր մարդկութեան խանձարուր համարուող Հայաստանի մէջ, իւր բոլոր պատմական կենաց մէջ հաւատարիմ մնացած է ինքնստպահմանութեան այս ժառանգական զգացմունքին, իւր պաշտպանողական դրից, որոց առջեւ ինչպէս յայտնի է՝ խորտակուած են ի հնումն շատ անգամ իւր կրօնի եւ ազգութեան դէմ ուղղած պարսկական, յունական եւ ասորական յարձակումները, որով կարողացած է իւր բազմադարեան անընդհատ նահատակութիւններէն ողջանդամ ազատուիլ, թէպէտ վերաւորուած՝ մաշուած ու դալկացած իրանով, զոր այս հինգ հարիւր տարի է կգարմանէ այլ եւ այլ ասիական եւ եւրոպական բժշկաց խնամակալութեան ներքոյ, բայց գրգռալիցաբար բուժումը շատ յամրկընթացնայ: Եթէ մէկ կողմանէ այս բժշկութեան երկարատեւութեան պատճառ բժշկաց անընդունակութիւնը կամ շահասիրութիւնը համարիմք, ինչպէս բընական է ենթադրել հիւանդաց, միւս կողմանէ հիւանդին պահեցողութիւնը կամայ ահամայ կստիպուիմք տարակուսի տակ ձգել, եւ տարակոյսը այնու առաւել օրինաւորութիւն կընդունի, որ ոչ այնչափ մարմնոյ, որչափ հոգւոյ հի-

ւանդութիւն լինելով՝ հիւանդին իւր ձեռքն է իւր բժշկութիւնը փութացնել:

Իւր բազմութիւ վերքերուն սպինները անշուշտ իւրաքանչիւր Հայ շարուած կտեսնէ ազգային իրանին վերայ, քիչը բուժուած՝ շատը կիսաբոյժ վիճակի մէջ:

Բուժուած կհամարիմք տեղ տեղ նորա արտաքին թշնամական հարստահարութիւններէ յառաջացող վերքերը, ազատ վաճառականութիւն ընելու ունեցած արգելքները, ուսումնասիրութեան տենչը լեցնելու դժուարութիւնները, ազատաբար կրօնը պաշտելու երկիւղը. կիսաբոյժ են դեռ եւս նորա միմեանց ունեցած նախանձը, անմիաբանութիւնը, տիրատեցութիւնը, սնապարծութիւնը. բայց որ չարագոյնն է եւ երկիւղալին՝ մահահարուէր է նորա անարբեւոյժութիւնը:

Այս ամեն մէկ վերքերը ժամանակ առ ժամանակ ընդհանուր Հայ ազգի ընտանեկան բժշկաց՝ Հայ գրագիտաց՝ այլ եւ այլ խորհրդածութեանց առատ նիւթ մատակարարած է, եւ իւրաքանչիւր բժիշկ՝ ըստ չափու գարգացման՝ իւր գիտացած գրաւոր գեղահատը ազգասիրաբար չէ խնայած մատուցանել ի սեզան ազգային բժշկութեան, ուստի անյուսալի չէ որ հետզհետէ անոնք բժշկուին. բայց ի՞նչ ընելու այն երկու խոր վերքերու հետ, որ սրտի եւ հոգւոյ մէջ արմատացած ու պահուած են, զորս անարբեւոյժութեան սոսկալի ախտը անխրնամ թողլով՝ ազգային մարմնոյ իրանը վերստին կսպառնայ ճարակել եւ վի-

բաւորել, եւ հասցնել մեր ազգը այն տխուր ճգնաժամին՝ յորում սովորութիւն է ստոյլիկեան ծանրութեամբ ասել, յեպի՞նն չար էղև քան զաստուծինն եւ փոխանակ անձանց՝ բաղան ու ճակատագիրը անիծել :

Այս երկու խորարմատ ու մահահրաւէր վէրքերն են հետեւանք այն սոսկալի հարուածոյն, որ վերջ տուաւ մեր քաղաքական կեանքին եւ հետզհետէ Հայաստանի տարաբնակ որդւոց հետ ի միասին ցրուեց բաժանեց մեր կրօնական եւ ազգայնի կամ գրականական կապը, թուլացուց ազգային ամբողջութիւնը հիւսող գեղեցիկ շաղկապը, եւ թէպէտ ազգայնութեան կամ Հայ ազգութեան առանձին փունջը ամփոփող թելը բոլորովին չկարեցաւ, բայց քանի՜ քանի հոտաւէտ ծաղիկներ թօթափեցան, քանի՜ քանի այդ փնջին գեղեցկութիւն եւ չքնաղ բազմակերպութիւն տուող տերեւներ օտար հողի եւ ջրի վերայ դիւրաթառամ կորսուեցան, այնպէս որ մեր ազգի վերայ յարմարեցաւ բոլորովին Փրկչին խօսքը՝ թէ « ձա՞՞քո՞ւ վերայ է յիսուլ՝ կոխան էղանք անցորդներէն. աստուածի վերայ սերմանուելով՝ անպարտու կորսուեցան » :

Ո՞ւր են Լեհաստանի 400,000 Հայերը, ո՞ւր կորսուեցան 15 միլիօնի չափ հզօր ազգ մի կազմող Հայութեան սերունդները, երանի՜ թէ սուրը միայն պատուաւոր վախճան տուած լինէր մեզ պատերազմի դաշտի վերայ՝ ուր երբեմն Հայկ աստուածը ընդդէմ տխուր կործանեց, Արամ Հայաստանի թշնամիները սատակեց, Աարդան մեր կրօնի

դէմ մարտնչողները յետս ընկրկեց. մեռան մեր հայրերը եւ մեռուցին, բայց անուն վատութեան չժառանգեցին :

Եւ միթէ անտ՞ր համար պահպանեցին Հայ ազգը, որ առանց սրոյ անձնասպան լինի, քաղաքական կենաց հետ կրօնական եւ ազգային զգացման եւս հրաժեշտ տայ, իւր ինքնասպահպանութեան ժառանգական զգացման դէմ մեղանչէ. ո՞չ ապաքէն նոքա մեզ պէս յոյս ունէին մարդկօրէն՝ թէ իրենց յիշատակը, իրենց հայրենասիրութեան չքնաղ օրինակները յորդուց որդիս անցնելով՝ մեռած սրտից կենդանութիւն եւ թոյլ բաղկաց կրնայ քաջութիւն ազգել եւ նախնեաց յիշատակը անմեռ եւ անմոռաց պահպանել, ինչպէս իւրաքանչիւր գերդաստանի անդամ իրեն պարտք կհամարի անցած գնացած արժանաւոր հարց եւ հաւուց յիշատակը կենդանի պահպանել :

Այ՞ կենդանի է մեր ազգը, մեռած չէ եւ մեր նախնեաց յիշատակը. բայց վատ է այն քան զմեռելութիւն՝ քանի որ մէկ ընդհանուր Հայ գերդաստանի հարազատ անդամք մաս մաս բաժանուած, եւ իրարմէ կրօնական եւ ազգային շահերով ուժացած օտարացած, յիրերաց տարանջատ ու անբարեխնդիր դրութիւն ընդգրկած՝ իրենց երկու մահահրաւէր վէրքերը վիրօք կուղեն բժշկել եւ այդ վիրաց բուժումը օտար ազգաց գիրկը կորոնեն, անմիաբանութեան շաւղին մէջ կը արմանեն, յուսարով թերեւս՝ թէ ազգային մարմնոյ վիրաց մէկ կողմը բժշկուելով՝ ընդհանուրին բժշկութիւն կարող է հետեւիլ :

կամ ազգային ծառին մէկ ճիւղը դարմանուելով՝ բոլոր ծառը կենդանութիւն կարող է ընդունել:

Ձեզ կասեմ՝ հռովմէացեալ եւ բողոքականացեալ եղբարք, դուք Հայ ազգութեան ճիւղերն էք. մեր ընդհանուր ազգի խորամտտ վէրքը իւր լեզուին և կրօնին ունեցած մահահարաւէր անարբերութիւնն է, մեր հոգին՝ մեր կրօնն է եւ մեր ճարտիւնը՝ մեր լեզուն:

Հոգի է անանց եւ յաւիտենական այն նախնաւանդ Հայկական սուրբ կրօնը, որ ի դէմն Հայոց եւ Հայկայ աստուածապաշտութեան գեղեցիկ տիպարը թողուց մեր հարազատ մօր Հայաստանի մէջ, ինչպէս նախ քան զայն սքանչելի գրախտին յիշատակը թողած էր նոյն ազինաւայր կոչուած երկրին մէջ, ուր մեծահաւատ Աբգարը արժանի եղաւ առաջին քրիստոնեայ Հայ եւ թագաւոր լինելուն պարծանքը ժառանգել. այն երկիրը քաջայազթ նախնեաց սերունդներս թողինք ելանք այն ատեն, երբ մեր արժանայիշատակ եւ կորովի նախնիք Եւրոպան ընդերկար բարբարոսաց հրոսակներէն ու ահեղասաստ յարձակումներէն պաշտպանելէն ու զայն բարոյապէս եւ քաղաքականապէս ամրացնելէն յետոյ՝ միայն մէկ կրօնական կոթող թողած էին, — կոթող մի, որ Հայաստանի փլատակներուն տակէն մեզ միութեան, յուսոյ եւ մխիթարութեան միակ ազօտագին նշոյլ մի կպարզէր եւ տարաբնակ պանդխտութեան մէջ մեր կրած անհնարին հալածանաց ու տառապանաց մոռացումն կուտար եւ մեր կրօնական ու ազգային շարկապը ան-

խրդելի պահելու, Հայկական կրօնին ու լեզուին հաւատարիմ մնալու ուխտն ու երգումը մեզնէ կլսէր:

Այս կոթողը Արարատեան դաշտի վերայ ի Ս. Գրիգորէ Հայաստանեայց երկրորդ Լուսաւորչէն կառուցած Մայր Աթոռն էր Ս. Էջմիածին, որոյ մէջ մեր կրօնական ու գրականական ոյժերը դարգացան, ուր Ներսէսներ, Մեսրոպներ, Սահակներ եւ Խորենացիներ Հայկական կրօնի եւ լեզուի ախոյեաններ հանգիսացան՝ առանց բնաւ կասկածելու՝ թէ օր մի այդ ազգապահ տարերք մեր ազգի անտարբերութեան խորամտտ վէրքերը պիտի ձեւացնեն, եւ ազգային մարմինը պառակտելու շաւղին մէջ պիտի ձգեն:

Հաւատարիմ մնացինք ամենքս ալ մեր այդ կրօնական կեդրոնին, յորմէ հեռանալու ժամանակ՝ ըստ դառնքերմանց բաղբի՝ Եւրոպան ծաղկեցնելու համար քանի՜ քանի Հայ սրտեր անձկանօք կմրմնջէին « Եթէ մասացայց զլեզ Հայոց Երեսնակէ՛մ, մոռացի զիս ալ ի՛մ »: Թող Լեհաստանի, Վեննայի, Վենետիոյ, Պօլսոյ եւ Հայաստանի մէջ զբուած հռովմէացեալ եւ բողոքականացեալ եղբարք պատասխանեն. — ապաքէն ո՛չ. — վասն զի մեր բժշկութիւնը շատերը կրօնափոխութեան մէջ երազելով՝ ազգային շահը օտար շահուց զօհեցին եւ միութիւնը պառակտման եւ անտարբերութեան հետ փոխանակեցին:

Ահաւասիկ սիրելի ընթերցող, մեր հոգւոյ, մեր կրօնի խորունկ վէրքը, որ միութեամբ միայն կրնայ բժշկուիլ, որոյ սպեղանին կարող է ազգել այն

ատեն միայն, երբ վերքերը ամբողջում են եւ մէկ հոգեւոր բժիշկ իւր ծանօթ ու բնուանի հիւանդը դարմանէ ընդ հովանեաւ ազգային կրօնական ծառային, որ է Ս. Եջմիածինը: Այս է հոգեւոր դարմանը հոգւոյ վերքերուն, այսպէս պիտի լինի մեր կրօնական փրկութիւնը, օտար կրօնը մեր վերքերը աւելի կգայրացընէ: Թո՛ղ օրինակ լինին խօսքիս կրօնափոխութեան դիմողները, որո՞յ հետեւանք է վաղ կամ անագան նաեւ լեզուի կորուստը ու դայն վերջապէս արհամարհելու ձգտումը: Ինչպէս որ հոգւոյ առաքինութեանց թուլանալովը անխուսափելի են մարմնոյ այլ եւ այլ ախտերը: Եթէ հոգի է կենդանարար մարմնոյ, կրօնն է արդեամբք եւ իրօք պահապան ու կենդանարար լեզուի. ապացոյց քեզ նոյն Ահաստանի Հայերը, որ յետ կրօնի եւ լեզուն թաղեցին օտար ազգութեանց մէջ:

Իսկ եթէ Վեննայի, Վենետիոյ կամ Պօլսոյ հռովմէացեալ ու բողոքականացեալ հայոց մէջ լեզուն բարգաւաճ ու անմոռաց պայմանի մէջ կտեսնեմք՝ այդ երեւոյթը հեռատես Հային շատ բիշ մխիթարութիւն կարող է տալ, վասն զի դա անհաստատ է եւ վաղանցուկ հետեւեալ պատճառներով. նախ՝ որ ի պոյցս մարդկան է եւ յառժամանակեայ պարծանս՝ ցուցանելոյ համար բուն եւ հարազատ Հայոց՝ թէ կրօնը փոխելով հանդերձ՝ լեզուն ու Հայութիւնը կարելի է պահպանել. երկրորդ՝ որ առաջնոյն հետեւանք է, որոգայթ է այն ուրիշ միամիտ հայերը եւս իւրեանց ուսկանը որսալու: կամ այդ լեզուի միջնոր-

դութեամբ գրաւորապէս այլ կրօնի մտորութիւնը նախնեաց հաւատարիմ մընացողաց մէջ տարածելու համար, եւ երրորդ՝ գործի շահասիրութեան ներուպիոյ մէջ անուն՝ համբաւ, բայց աւելի նիւթական բարօրութիւն վայելելու համար, որով կըացատրուին Վենետիոյ եւ Վեննայի միաբանից գրասէր կեանքը, նոցա գրաւոր աշխատութիւնները, որոց շատերուն մէջ մեզրը խառնած ընդ լեզւոյ առատ առատ կլաճառուին միամիտ Հայ ընթերցողաց:

Սոսկ մարմնաւոր հրապուրիչ վայելքները որչափ ալ երկարատեւ լինին՝ կրօնական եւ խայտառակ մերկութիւնը հոգւոյ յերեւան կենէ ուշ կամ անագան, եւ յապացուցութիւն այս ենթագրութեան թո՛ղ այն տխուր երեւոյթը լինի, որ օտար լեզուն ու ծէսերը մոռացանելով յետժամանակաց օտարացեալ հայոց եկեղեցեաց եւ հոգեւոր երգեցողութեանց մէջ՝ դուրս ժայթքեց հասունեանց եւ հակահասունեանց հանրածանօթ խնդիրը, որոյ լուծումը պիտի գտնէ վերջապէս օտարացելոց իրենց ընտրելիք կրօնական կամ հոգեւոր ուղղութեան մէջ յապագային:

Մարմնոյ վայելքը անցաւոր է, սիրելի Հայեր, մարմինը առանց հոգւոյ չունի կենդանութիւն. ի մարմնոյ եւ ի սրտէ կըզխին ամենայն տեսակ չար խորհուրդներ եւ մոլորութիւններ. օտար հոգի, անհարազատ զգացումն չեն կարող արտագրել մարմնոյ համար ողջամիտ ու անկեղծ բարիք: Հոգին մարմինը կպահպանէ եւ եթէ մարմինը իրրեւմահկանացու չկարողանայ հաւասարու-

Թեան կէտ համարուիլ ազգային լեզուին նկատմամբ, որ հոգւոյ պէս վառու անմահ մնալու կարօտութիւն ունի, մտքերնիդ բերէք, որ մարմինը խղճի մտքը դարմանելով միայն կարելի է ձեռք բերել հոգւոյ անմահութիւնը. մարմնոյ վերքերն ու ախտերը բժշկելով կտացուի հոգւոյ մտքութիւնն ու առողջութիւնը եւ թէ մարմնոյ երեւելի սխրագործութեանց յիշատակը վեհ ու մեծանձն հոգւոյ յայտարար են:

Ազգային լեզուն ալ ասոր նման կրօնի պայծառութենէն կընդունի իւր փայլն ու արծարծումը, որոյ ապացոյց պիտի համարուի այն՝ որ իւրաքանչիւր նորածին գրականութեան եւ ընդհանուր ազգաց սկզբնական մասենազրութեան հեղինակները կամ լեզուին կենդանութիւն տուող գրիչները հոգեւորականներ եղած են, ինչպէս մեր՝ նոյն եւ Նբրայեցւոց, Գաղղիացւոց եւ այլ ազգաց մէջ:

Լեզուն մարմնոյ նմանցընելով՝ որոյ խկապէս մէկ փոքր անդամն է, բայց մեծամեծ գործեր կկատարէ, եւ քարոզելով ընթերցողաց մարմնոյ փոյեղիցը աչք չանկել եւ հոգւոյն բարիքը նախագասել, մեր մտքը բնաւ այն չէ՝ որ Հայկական լեզուի մշակութեան ու սիրոյն դէմ՝ պատուար մի կանգնեմք կամ անոր ստորութիւն տալով կրօնի համեմատութեամբ՝ երկրորդական բան մի համարել տամք եւ պակաս խնամոց արժանաւոր հանգիսացընեմք, այլ կուղեմք կրօնի հետ ունեցած կապակցութիւնը բացատրելով՝ ցուցանել թէ ինչպէս սոքա զիրար կպահպանեն եւ լե-

զուի գլխաւոր ջանքը պիտի ձգտի կրօնի մտքութիւնն եւ անարատութիւնը հաստատուն եւ մշտաժառ պահելու առանց զգայութեան գրաւոր եւ բերանացի կերպով ի վեր անդր յիշեալ չար խորհուրդներն ու մոլորութիւնները, որոնք կրօնը ի հիմանց խախտելով՝ ուրուրեմն եւ լեզուն մեռելութեան դադարին մէջ կմտնէ, ըստ որում՝ առանց հոգւոյ մարմնը չունի կենդանութիւն:

Այս խորհրդով է ապաքէն որ ազգային լրագիրները ազգային դպրոցները հայկական եկեղեցւոյ նախագաւթ համարեցան, եւ ողջամիտ անձինք բարոյական գիտութիւնները կամ զուտ բարոյականութիւնը արմատ կճանաչեն ամենայն կենցաղօգուտ ուսմանց եւ գիտութեանց, որոց նպատակն է առաջնորդել իւրաքանչիւր ուսանողը յըմբռնումն ճշմարիտ բարոյականութեան կամ աստուածպաշտութեան:

Իրաւունք ունէինք մեք արդարեւ լեզուն նմանցընել մարմնոյ, որոյ յար եւ նման ունի իւր չար խորհուրդները եւ շատ մի անցաւոր վայելքները, եւ եթէ գործոյս երկարութեամբը ընթերցողը ձանձրացընելու երկիւղը չունենայինք՝ շատ եւ շատ օրինակներ կարող էինք մէջ բերել մեր արդի համազգային գրականութենէն ու լրագրութենէն ցուցանելու համար՝ թէ քանի քանի հարուածներ իջուցած է Հայկական կրօնին ու կրօնականութեան դէմ այդ հայկական լեզուն, քանի՛ քանի անգամ ազգային այս երկու խոր վիրաց դարմանումը եղած է անհեռատեսութեամբ եւ անզգուշութեամբ, ոմանք աղբիւր

ուսննալով ազգային կրօնական ու գր-
րականական ճշմարիտ շահույց վեր ի
վերոյ հասկացողութիւնը, իսկ այլք
անտարբերութեամբ նայելով ազգի մէջ
կատարուած այս երեւոյթներուն թէ
ի Պօլիս եւ թէ ի Ռուսաստան:

Աստճք ասելով մեք հեռու եմք վատ-
թարական փոխոտփայլից հեռեւելու գի-
տաւորութենէն, որ միայն ազգաց եւ
երեւութից վատ կողմերը մերկացնել
կախորժէին. ճշմարտութեան դէմ կը
լինէր ուրանալ այն գեղեցիկ աշխոյժը,
որ նորերումս ակնյայտնի կտեսնուի մեր
ազգի ընդհանրութեան մէջ իւր վեր-
քերը դարմանելու մասին, եւ ինչպէս
վերն ասացինք, իւրաքանչիւր Հայ գրա-
գէտ, դաստիարակ, մանկավարժ եւ լը-
րագրական բժիշկներ իւրեանց դեղա-
հասանքը իբրեւ փորձ կառատածեռ-
նեն հիւանդ հայ ազգութեան վերա-
կենդանութեանը. բայց խորհած կան
մինչեւ ցայժմ ծանրագլուխ ու բազմա-
կողմանի կերպով այն անհրաժեշտ կա-
րեւորութեան վերայ՝ թէ մեր ջանքն ու
ճիգը գլխաւորապէս պիտի ձգտի միա-
ցնելու կրօնապէս եւ գրականապէս այն
անջրպետը, որ բացուած է տարաբնակ
Հայկազանց մէջ, մէկ նախահօր որդւոյ
մէջ, որոնք ցրուած եւ ինքնուրոյն գոր-
ծունէութեան ետեւէ լինելով՝ իբրեւ
«չլիար» «բոց ու իցէ հոյի», ազգային յա-
ռաջագիմութեան գործը կ'յետաձգեն
եւ կուշացնեն, եւ մինչդեռ մեզնէ սա-
կաւթիւ ազգերը քաղաքական եւ ազ-
գային իրաւանց համար եւրոպական
ազգաց ուշադրութիւնը կ'գարձնեն, մեք
խորին անտարբերութեամբ կ'մրափեմք

կամ կ'կոցեալ տչօք այլոց յաջողութեանց
հանդիսատես կ'լինիմք:

Ազգային միութիւն եւ ամբողջու-
թիւն քարոզելով մեք քաղաքական
խնդիրներ ու տղայական ցնորքներ յու-
ղելու դիտաւորութենէն շատ հեռի
եմք՝ մեր քաղաքականութիւնը մի միայն
ազգային լուսաւորութեան մէջ տեսնե-
լով՝ ու այն միակրօն եւ միակզու շաղ-
կապին մէջ, որ նախ կարող է գոցել
տարաբնակ հայոց մէջ եղած անջրպետը
եւ յետոյ այգպիսի երազներով սփոփուիլ՝
եթէ ազգային ուրիշ տեսակ քաղա-
քականութիւն երազողներ եւս կան:
Թո՛ղ տարաբնակ Հայերը՝ Ս. Լջմիածնի
Մայր Աթոռոյն թէ հարազատները եւ
թէ անկէ օտարացեալները մեր այս յօ-
գուածը կարգալով՝ ինքեանք իւրեանց
սրտերը քննեն ստուգեն՝ թէ պէտք եղա-
ծին չափ ամուր է իւրեանց կրօնական
ու ազգային շողկապը Մայր Աթոռոյն
հետ, թո՛ղ ազգի գրագէտները խոստո-
վանին՝ թէ իւրեանց գործառնութեանց
մէջ համամիտ են կամ համամիտ կու-
ղեն լինել Մայր Աթոռոյ հետ. թո՛ղ
առանձին ուշադրութեամբ հետադո-
տեն՝ թէ գրականական լեզուի միակեր-
պութեան փոյթը կայ մեր մէջ՝ թէ ա-
մենայն ոք ըստ քմաց եւ ըստ հաճոյից
կուղէ լեզուն մշակել, որով այդ գրա-
կանական անջրպետը աւելի լայնացնել
եւ ընդարձակել. թո՛ղ վերջապէս մեր
հոգեւոր իշխանութիւնըր առանձինն
իւրեանց խիզճը քննեն եւ իմանան՝ թէ
կայ իրենց ու Ս. Աթոռոյն հետ այն
կրօնական ու հոգեւոր ներդաշնակու-
թիւնը, որ կնպաստէ ազգի ընդհա-

նուր շահուց պահպանութեան, եւ եթէ սորա ամենքը արդարեւ կան եւ մեր ցոյց տուած վերքերը լոկ երեւակայութեանս ծնունդ են, թող հանդէս ելնեն եւ տարաբնակ Հայոց մէջ ազգային՝ կրօնական ու գրականական մեծ անջրպետ չլինելուն գրաւոր հաւաստիքը իւրոյս ընծայեն. Իսկ թէ կայ արդարեւ այդ անջրպետը՝ թող ամենեքեան միաբան գործառնութեամբ ու խորհրդով ջանան յայտնելու փութացնել այդ անջրպետին միութիւնը աւելի զօրաւոր ու գործնական զեղահատներով, առաջնորդ անձանց ունենալով Հայ ազգին բնական ու ժառանգական օրէնքը, ինքնապահպանութեան եւ ճշմարիտ յառաջադիմութեան աննկուն սէրն ու եռանդը:

Հ Ա Յ Կ Ո Ր Պ Ի .

ՆԻԿՈՒ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍ

ԵՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐԶԻՆ ՀԱՅԿԱԶԱՆՅ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ

Ի ԿԵԹՈՒԻԿՈՒԹՒԻՆ .

(Երբայրութիւն)

Ձ .

Այն ժամանակները ազգին մէջ մեծ անուն ունէր Կեսարացի Գրիգոր վարդապետը՝ իւր պարկեշտ՝ խստակրօն վարքովը եւ խոհական իմաստութեամբը, թէպէտ եւ միանգամայն խրոխտ

էր եւ ինքնահաւան: Սա Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութենէն ելած լինելով, այլ եւ այլ տեղեր ճանապարհորդութիւն արած ժամանակը գնացնաւ Լեհաստանի Կամենից քաղաքը 1628 ին, այն միջոցին որ Նիկոլ եպիսկոպոսն եւս Կամենից գնացած էր, եւ Խաչիօ անունով մէկ արեղայ ձեռնադրած ու անունը Անոփրիոս դրած էր:

Հին եւ պատուական սովորութիւն է ազգիս՝ որ նորընծայ քահանայն կամ արեղայն «աստուծոյ» այս ինքն քառասնօրեայ հսկումն՝ առանձնութիւնն ու հոգեւոր կրթութիւնները չվերջացուցած՝ առաջին պատարագը չմատուցաներ: Նիկոլ եւ նորա կուսակիցներէն ոմանք կամեցան որ Անոփրիոս նորընծայն զեռ տասնը հինգ օր անգամ այն կրթութեան մէջ չանցուցած՝ ելնէ քառասունքէն եւ առաջին պատարագը մատուցանէ. — ուշի մնացել էր Նիկոլը Երվով դառնալու եւ ժողովուրդը տակն ու վրայ անելու: Երբ գնացին Գրիգոր վարդապետը հրաւիրելու որ այն հանդիսիններկայ գտնուի, նա հասկացուց նոցա թէ այն գործողութիւնը, այս ինքն ժամանակէն առաջ քառասունքէ հանելը, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ աւանդութեան եւ մեր սրբոց Հայրապետաց կանոններուն հակառակ է: Առեցին Նիկոլեանք այն շարաթը, բայց յաջորդ կիրակին անպատճառ ուզեցին հանել նորընծան քառասունքէն, եւ նորէն հրաւիրեցին վարդապետը. իսկ նա հրաժարեցաւ՝ ասելով թէ «խօսքն մէկ կուլինի»: Նիկոլ իւր յանդուգն եւ խռովասէր բնութիւնը այն առիթով եւս հասկա-